

Οι σημερινές κοινωνίες διακατέχονται από έναν μόνιμο φόβο εναντίον του θανάτου. Αιτία αυτού του φόβου είναι ότι ο θάνατος υπενθυμίζει συνεχώς αυτό που ο σύγχρονος άνθρωπος προτιμά να ξεχνά: ότι η φύση του έχει όρια, τα οποία η τεχνολογική πρόοδος των καιρών μας δεν κατάφερε να καταργήσει. Επίσης, άλλος ένας λόγος μη κατανόησης του θανάτου είναι η αδυναμία του ανθρώπου που είναι παγιδευμένος στη γοητεία της επίγειας ζωής να συνδέσει τη ζωή του και την ύπαρξή του με το ενδεχόμενο αναίρεσης της, δηλαδή αρνείται να συνειδητοποιήσει ότι θα έρθει η στιγμή που θα σταματήσει να ζει και να *υπάρχει*. Ο Άγιος Γρηγόριος Νύσσης επισημαίνει πολύ εύστοχα επ' αυτού ότι ο θάνατος τaráσσει όσους είναι προσκολλημένοι στις ψευδείς και απατηλές προκλήσεις του επίγειου βίου.

Όλο αυτό το κλίμα άρνησης και απώθησης του θανάτου που δημιουργείται στις κοινωνίες μας αναπόφευκτα επηρεάζει και τα παιδιά τα οποία μεγαλώνουν μέσα σε αυτές και γαλουχούνται με τις αξίες τις οποίες αυτές διαμορφώνουν. Πρώτη συνέπεια είναι ότι το παιδί δεν εξοικειώνεται με το θάνατο και αυτό θα δημιουργήσει έναν ενήλικα ανίκανο να διαχειριστεί οποιαδήποτε κατάσταση απώλειας ή πένθους στη ζωή του. Ως δεύτερη συνέπεια θα μπορούσαμε να επισημάνουμε το γεγονός ότι δε θα μπορέσει να αποκτήσει αυθεντική και γνήσια εικόνα περί του εαυτού του (θα είναι προβληματική η αυτογνωσία του με άλλα λόγια). Ως τρίτη συνέπεια καταγράφεται το γεγονός πως καθίσταται εξαιρετικά δύσκολο να καταλάβει ένα παιδί την περίπλοκη και μυστηριώδη φύση του θανάτου από τη στιγμή που όλοι γύρω του τον αρνούνται και τον αποφεύγουν, αποκρύπτοντας επιμελώς οτιδήποτε τον θυμίζει (αρρώστια, γηρατειά).

Δεν παύει όμως το παιδί να προβληματίζεται και να αναζητά απαντήσεις σε φλέγοντα ζητήματα που σχετίζονται με το θάνατο. Η έκφραση αυτών των προβληματισμών γίνεται ανάλογα με την ηλικία και αναπτυξιακή φάση στην οποία βρίσκεται το παιδί, την ψυχοσυναισθηματική ωριμότητά του, τη σχέση που είχε αναπτύξει με τον εκλιπόντα και τους χειρισμούς των γονιών.

Έρευνες ψυχολόγων σχετικές με το θέμα που συζητούμε έδειξαν πως τα βρέφη δεν αντιλαμβάνονται το θάνατο, αλλά έχουν άγχος και αγωνία για ενδεχόμενη φυγή της μητέρας τους, και επικοινωνούν αυτή την αγωνία τους με το κλάμα. Στην προσχολική ηλικία εξακολουθεί το παιδί να μην αντιλαμβάνεται τη μονιμότητα του θανάτου και πιστεύει πως ο εκλιπών θα γυρίσει. Καταλαβαίνει πως ο θάνατος φοβίζει τους μεγάλους, αλλά τον αντιλαμβάνεται όπως είναι στα κινούμενα σχέδια (αναστρέψιμος και προσωρινός). Παράλληλα αρχίζει να κάνει ερωτήσεις για το θάνατο (γιατί πεθαίνουμε, πώς πεθαίνουμε, τι συμβαίνει στο σώμα μετά το θάνατο), και αρχίζει να νιώθει τύψεις και ντροπή για ενδεχόμενη ευθύνη του για τον θάνατο του αγαπημένου του προσώπου.

Στη σχολική ηλικία κατανοεί πλέον το παιδί πως ο θάνατος ισχύει για όλους τους ζωντανούς οργανισμούς (δηλαδή αντιλαμβάνεται την καθολικότητά του), και το ότι δεν μπορεί να καταργηθεί, αλλά συνεχίζει να πιστεύει πως τα αγαπημένα του πρόσωπα (γονείς, εκπαιδευτικοί) δε θα τον υποστούν.

Τέλος, στην περίοδο της εφηβείας το παιδί κατανοεί πλήρως την έννοια του θανάτου σε συμβολικό επίπεδο καθώς έχει πλέον κάποια ικανότητα αφαιρετικής σκέψης. Έχει φιλοσοφικές αναζητήσεις αλλά και μια αίσθηση μοναδικότητας και αθανασίας, η οποία δυσκολεύει τον έφηβο στο να αντιμετωπίσει ψυχραιμα τον θάνατο διότι ανατρέπεται όλα τα δεδομένα της ζωής του. Αυτό του δημιουργεί θυμό και άρνηση αποδοχής του θανάτου.

Φυσικά τα παιδιά σε κάθε ηλικία θα αντιμετωπίζουν ψυχραιμότερα τον θάνατο αν τα αφήναμε να συμμετέχουν στη διεργασία θλίψης και πένθους παρακολουθώντας εξοδίους ακολουθίες και μνημόσυνα. Σε αυτό θα μπορούσε να βοηθήσει και η γενικότερη επαφή των παιδιών με τη λειτουργική ζωή της ορθόδοξης εκκλησίας, η οποία με την αδιάκοπη μνήμη θανάτου και την προσμονή των Εσχάτων προσπαθεί να μας δώσει να καταλάβουμε ότι κάθε

στιγμή της ανθρώπινης ζωής θα πρέπει να προετοιμαζόμαστε για τον θάνατο και όχι να τον αποφεύγουμε.

Επίσης σημαντική θα ήταν και η επαφή των παιδιών με λείψανα αγίων, διότι θα κατανοούσαν αυτό που λέει με λίγα και εύστοχα λόγια ο Μέγας Βασίλειος ότι “αυτός που ακουμπά τα οστά του μάρτυρα λαμβάνει αγιασμό”, γιατί παρά το χωρισμό ψυχής - σώματος η χάρη του θεού είναι ακόμα παρούσα και έτσι βλέπουμε τα εμφανή δείγματά της στα μέλη του Σώματος του Χριστού.

Όσα αναλύσαμε παραπάνω θα έδιναν τη δυνατότητα στα παιδιά να μεταβούν ομαλά από τις φαντασιακές αντιλήψεις της παιδικής ηλικίας περί θανάτου, στον αδυσώπητο ρεαλισμό της ζωής: οτιδήποτε βρίσκεται στην ακμή του φθείρεται και οτιδήποτε γεννιέται κάποια στιγμή πεθαίνει.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (ΚΑΤΑ ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ):

Βοηθήματα:

Κωνσταντίνου Ι. Κορναράκη, “Ο Άνθρωπος απέναντι στην Εικόνα του - Κείμενα Πατερικής Ανθρωπολογίας και Ηθικής.” Εκδόσεις Αρμός, Αθήνα 2011

Ιωάννη Γ. Τσαντήλα, “Εκκλησιαστική Ταφή ή Αποτέφρωση; - Ιστορική Αναδρομή με Θεολογικές, Λειτουργικές, Κανονικές, Ψυχολογικές και Οικολογικές Προεκτάσεις.” Εκδόσεις Αθ. Σταμούλης, Αθήνα.

Ιστοσελίδες:

antikleidi.com/2013/09/05/when-do-kids-understand-death/

www.boro.gr/120423/penthos-pws-antlamvanontai-paidia-kai-efhvoi-to-thanato

www.hamogelo.gr/4-1/926/Milontas-sta-paidia-gia-to-thanato